

INTERVIEW Teus van Eck publiceerde onlangs zijn onderzoek naar het functioneren van de energiemarkt in boekvorm. In het boek, *'A new balance for the energysector'*, geeft Van Eck kritiek op de huidige situatie: 'De vrije markt werkt beperkt voor de elektriciteitssector.'

Tekst: Jacqueline van Gool

Foto's: Peter van Oosterhout

'De vrije markt werkt prima voor auto's'

U schrijft in uw boek 'A new balance for the energysector' dat een vrije markt voor de elektriciteitssector niet werkt. U zou zelfs helemaal tegen de vrije markt zijn en terug willen naar hoe het vroeger was. Terug naar een centrale regulator, dat toen de SEP was.

'Mensen stoppen mij graag in dat hokje. Ik zou inderdaad tegen de vrije markt zijn. Ik ben helemaal niet tegen de marktwerking. Maar de markt werkt alleen onder bepaalde voorwaarden, en die zijn er voor de elektriciteitssector niet. Maar ik wil niet terug naar de oude situatie. Een centraal reguleringsorgaan, zoals de SEP was, is alleen goed voor het functioneren van de elektriciteitssector als het bedrijfsmatig wordt ingevuld. Efficiënt werken is noodzakelijk. Het moet geen bureaucratie worden. Daar is een mentaliteitsverandering voor nodig.

Dat kan bijvoorbeeld door prestatiecontracten in te bouwen. Maar Nederlanders houden niet zo van die nuance, je moet ergens voor of tegen zijn. Mensen horen graag oneliners. Een nutsvoorziening is niet efficiënt en de markt wel. Het woord nutsvoorziening alleen al is een vloek. Collectiviteit gaat er bij deze maatschappij niet echt in. Maar ik ben niet zo van de oneliners, ik wil het altijd nuanceren.'

Waarom werkt de vrije markt voor elektriciteit volgens u dan niet?

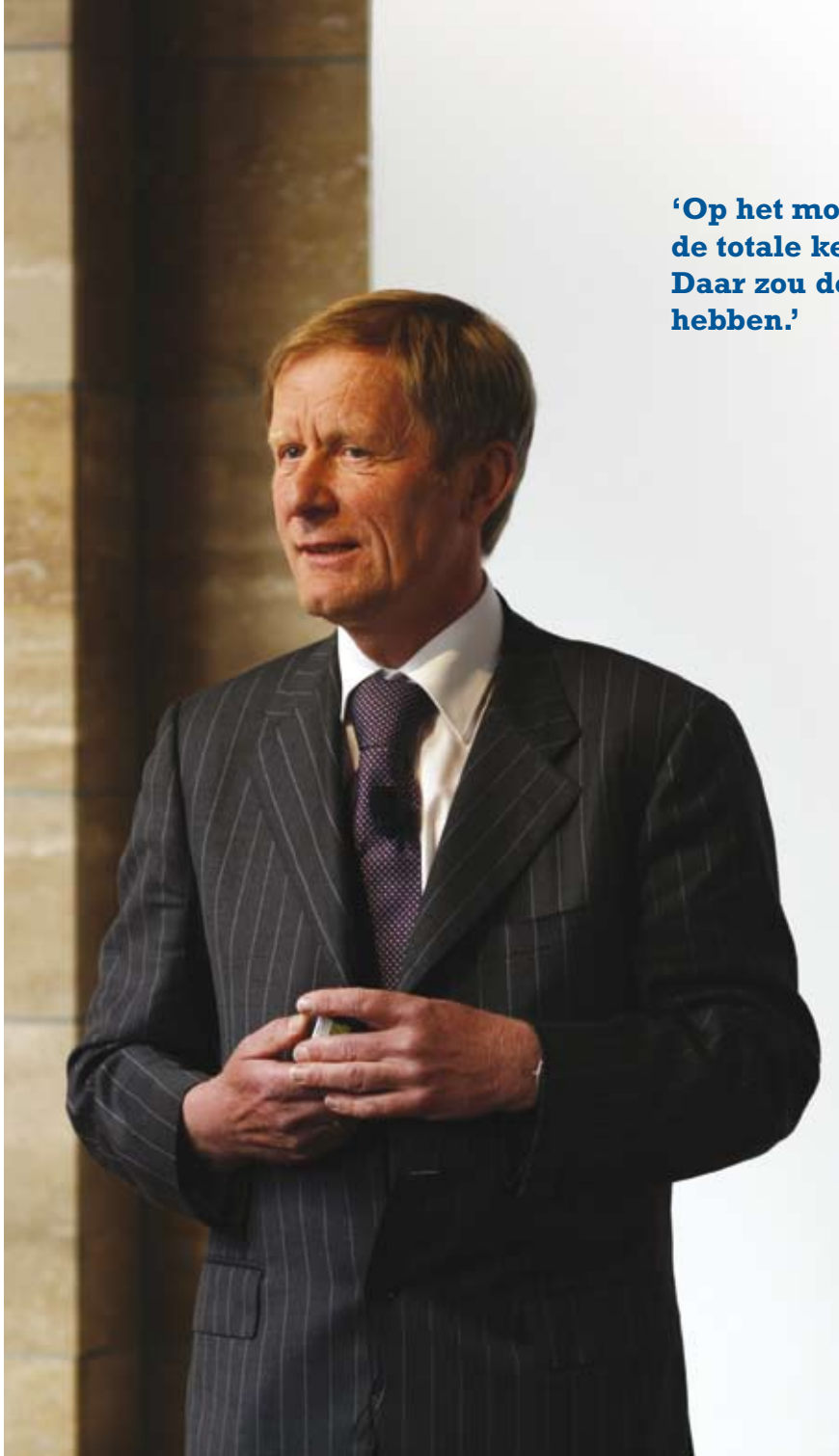
'De vrije markt werkt prima voor producten zoals auto's. Daar kunnen mensen kiezen voor onderscheidende zaken en verschillende producten met verschillende prijzen. Elektriciteit is typisch een commodity. Overall komt het hetzelfde uit het stopcontact, er is geen onderscheid in het product.

Er is daarbij op geen enkele manier aan het product te zien hoe het geproduceerd is. Daarom zou je met het oog op het economische aspect zeggen: produceer het zo goedkoop mogelijk. Want het maakt in prijs nogal uit of je een kilowatt opwekt met zonnepanelen of met een kerncentrale.

De verschillende productiemethoden zijn over de hele keten bekeken totaal niet vergelijkbaar. Er zijn verschillen in de manier van opwekking, brandstof, initiële investeringen, exploitatiekosten, beschikbaarheid, flexibiliteit en de milieubelasting. De elektriciteitsprijs is echter uniform voor de afnemer en sterk gerelateerd aan de gasprijs. Gas is relatief duur, zeker ten opzichte van kolen. Dat betekent dat elektriciteitsproducenten relatief veel verdienen op kilowatturen geproduceerd met kolen, bruinkool, kernenergie en waterkracht. De milieucomponent, gerekend in CO₂-uitstoot, wordt nauwelijks meegenomen in de prijs. Daarnaast speelt dat elektriciteit moeilijk kan worden opgeslagen. Er moet dus altijd een balans zijn tussen vraag en aanbod. Dit alles maakt dat niet alle opwekmethode even aantrekkelijk zijn voor de producent en er voor de afnemer niets te kiezen valt.'

KORT

Bij de liberalisering van de elektriciteitsmarkt is te weinig aandacht geweest voor de gevolgen hiervan voor het milieu, de prijzen en de voorzieningszekerheid. Ook de gevolgen voor de aan de elektriciteitsmarkt gekoppelde warmtemarkt zijn onderbelicht gebleven. In zijn boek *A new balance for the energysector* stelt Teus van Eck deze problematiek aan de orde. Hij beschrijft hoe de doelstellingen in de balans van milieu, economie en voorzieningszekerheid, in de huidige marktstructuur kunnen worden gerealiseerd.

‘Op het moment is er niemand die naar de totale keten van elektriciteit kijkt. Daar zou de regulator een rol in moeten hebben.’

Maar u zegt ook niet volledig tegen de marktwerking te zijn?

‘Ik denk dat de productiekant best als een vrije markt kan werken. Iedere partij die goede ideeën heeft, zou gelijke mogelijkheden voor toegang tot de markt moeten krijgen. De regulator zou moeten toezien op de balans van de elektriciteitsvoorziening met betrekking tot het milieu, de voorzieningszekerheid en de economie. Je moet wel vooraf weten hoe je die balans wilt hebben en hoe je op basis daarvan invulling kunt geven aan het productiepark. Op het moment is er niemand die naar de totale keten van elektriciteit kijkt. Daar zou de regulator een rol in moeten hebben.’

Hoe zou de rol van de regulator er uit moeten zien met betrekking tot het productiepark?

‘Er was in de tijd van de SEP veel aandacht voor de diversiteit in het productiepark. Nu wordt dat aan de markt overgelaten. Ik denk dat de TSO zou moeten zorgen voor een centrale contractering en dispatch met de verschillende aanbieders. De overheid moet de gewenste brandstofmix van de productie bepalen. Zo zijn er op het moment plannen voor nieuwe kolencentrales, onder andere op de Maasvlakte. Op zich zijn die centrales daar wel slim gekozen. Want voorheen kwamen de schepen met kolen daar de haven binnen, werden ze vervoerd naar Duitsland en daar in elektriciteitscentrales gebruikt. Waarna wij een paar dagen later de stroom uit Duitsland weer importeerden. Dan is opwek-

Er vindt toch veel handel plaats via de energiebeurzen. Daar lijkt de markt te werken.

‘Er is geen *level playing field* tussen de verschillende landen. De handel is niet gebaseerd op een normaal marktmechanisme, maar op verschillen in de regulering tussen de verschillende landen. De prijs nivelleert inderdaad tussen de landen. Maar hij nivelleert naar het hoogste niveau. Ook denk ik dat de aanleg van de kabel naar het Verenigd Koninkrijk, BritNed, en de koppeling met de Britse markt niet zinvol is. Ja, de

positie van TenneT wordt er sterker van en APX is gebaat bij nog meer handel. Maar het productiepark in het Verenigd Koninkrijk is gelijk aan het productiepark in Nederland. Dat is dus geen onderscheidende factor voor prijsverschillen en grensoverschrijdende handel. Er kan wel geld worden verdiend, maar dat is niet vanwege een goed werkend marktmechanisme. Op het moment is Nederland een importland. Ons land zou wat betreft de logistieke positie en gebruikte technieken eigenlijk juist een exportland moeten zijn.’

‘Wat ik heel jammer vind is dat de discussie over het meest kritische stuk in het boek, over de elektriciteitsvoorziening, gemeden wordt.’

king op de Maasvlakte efficiënter. Maar je moet je wel afvragen hoeveel kolencentrales je in de mix wilt en wat de consequenties voor het totale systeem zijn. Je moet steeds de overweging maken tussen publiek en privaat belang. Kolencentrales zijn betrouwbaar wat betreft leveringszekerheid, en zijn goedkoop in exploi-

tatie. Maar de CO₂-output is hoog, en dat is de milieucomponent in de balans.

Kernenergie is gelet op CO₂-uitstoot en exploitatiekosten op zich ook geen gekke optie. Maar ik denk dat bedrijven huiverig zijn voor de procedures om zo'n centrale te bouwen. Bovendien is het niet duidelijk hoe

het met de voorraden uranium zit en of het publiek dit wenselijk vindt. De TSO zal dus continu die afweging moeten maken om een optimum te vinden voor de balans van leveringszekerheid, milieu en economie. Maar er is op het moment nauwelijks een waardering voor de milieucomponent. Dit heeft mede tot gevolg dat milieuvriendelijke opties duur zijn, en het een groot risico is om tot de markt toe te treden. Dat zal moeten worden veranderd.

De TSO zou ook de dispatch, de inzet van het aanbod, moeten verzorgen. Verder zou hij moeten kijken naar mogelijkheden om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen, energie te besparen, ruimte voor milieuvriendelijke opties en de hele keten te optimaliseren. De houding van de TSO is daarin nu veel te passief. Ik denk dat er vooral op lokaal niveau nog veel kan worden behaald uit het optimaliseren van vraag en aanbod, warmte, koude en elektriciteit.’

Hoe kan de milieucomponent bepalend worden voor de prijs?

‘Het systeem dat nu bestaat voor emissiehandel is veel te ingewikkeld. Ieder land heeft zijn eigen regels voor het verdelen van CO₂-rechten en daarop is de handel gebaseerd. Het zou kunnen dat twee exact dezelfde energiecentrales in twee verschillende landen, niet dezelfde bedragen hoeven te betalen voor de CO₂-emissie. Het zou veel beter zijn om een systeem te hebben dat is gebaseerd op de brandstofinput. Het zou in het belang van het milieu goed zijn om te bekijken wat de werkelijke kosten en effecten en prestaties van een systeem zijn over de hele keten gemeten. Dat betekent wel dat het huidige financiële systeem helemaal zou moeten worden omgegooid.’

Wat voor rol kunnen de TSO en de lokale netbeheerders spelen in het beter op elkaar afstemmen van vraag en aanbod?

‘Er is nog te weinig aandacht voor demand side management. Om een betere afstemming van vraag en aanbod te krijgen, zou de vraag overdag

omlaag moeten en de vraag 's nachts omhoog. Met de voortschrijdende techniek is steeds meer mogelijk. Vraag kan steeds gemakkelijker worden gestuurd. Wasmachines bijvoorbeeld kunnen gemakkelijk 's nachts draaien, door ze zo te ontwerpen dat ze weinig geluid en trillingen veroorzaken en niet voor overlast zorgen. Ook is gebleken dat als je aan een bedrijf voldoende betaalt, een industrieel proces in een aantal gevallen best een paar uur kan worden stilgelegd. Een goede afstemming van vraag en aanbod zou ook gunstig kunnen zijn voor de voorzieningszekerheid. Er is minder piekvraag- en belasting, waardoor de reservecapaciteit minder vaak in het geding komt.'

Kan deze problematiek van vraag en aanbod niet op een technische manier worden opgelost? Door meer intelligentie in netten te brengen bijvoorbeeld.

'Intelligentie in netten, dat is erg in de mode op het moment. Maar je moet je afvragen wat dat over de hele keten kost. Natuurlijk zien de producenten graag dat de netten flexibeler worden. Dan kunnen zij in de productie precies bepalen wat er gebeurt, zonder rekening te hoeven houden met de netten, terwijl de afnemer de netkosten betaalt.'

Op welke manier kan winst worden behaald op lokaal niveau?

'De warmtemarkt is deels gekoppeld aan de elektriciteitsmarkt. Restwarmte wordt op het moment zeer beperkt benut, tenminste, buiten de industrie. Er is op het moment geen visie met betrekking tot de mogelijkheden voor warmtekrachtkoppeling en andere vormen van warmte-integratie in de bebouwde omgeving. Er wordt nog veel te weinig gekeken naar de koppeling van warmte, koude en elektriciteit in de vorming van een beleid voor energie en milieu in de gebouwde omgeving en een daarbij aansluitend beleid voor ruimtelijke ordening en vergunningen. Binnen grote industrieën gebeurt dit wel vrij goed, maar buiten de grenzen van een bedrijf wordt het toch lastiger. Er rijzen dan vragen als: wie

draagt de risico's en wie draagt de investeringen? Voor deze integratie is naast een elektriciteits- en gasnetbeheerder ook een warmtenetbeheerder noodzakelijk.

Waar veel mensen zich op verkijken, is hoe groot de vraag naar warm water is. De vraag naar warmte onder de honderd graden heeft een energie-inhoud van zevenhonderd tot achthonderd Pétajoule. Er is veel lage temperatuurenergie beschikbaar. Maar er wordt nog te weinig gebruik gemaakt van onder andere restwarmte van de industrie, geothermische warmte en warmtepompen. Alle bronnen zouden veel slimmer kunnen worden ingezet. Dat zou via een sturend beleid kunnen worden afgedwongen. De Warmtewet zou ook meer moeten gaan over de inhoud en de toekomst. Op het moment gaat die vooral over zaken als consumentenbescherming.'

Wie zou de rol van regulator op zich moeten nemen?

'TenneT zou de aangewezen organisatie kunnen zijn voor de uitvoering van het beleid. Dit kan ook goed worden gecombineerd met bijvoorbeeld België en delen van Duitsland en Frankrijk. Bij toename van kleinschaliger lokale oplossingen wordt de rol van de lokale netbeheerder belangrijker. De DTe zou de toezichtstaak krijgen. Zij moet toezien op het efficiënt functioneren van de hele keten. Maar die taken worden voor alle partijen heel anders dan dat ze nu zijn. Daar zijn ook heel andere mensen voor nodig. Bij DTe bijvoorbeeld zitten nu vooral juristen en econometristen, dat zal moeten veranderen. Dat vereist gewoon een hele omslag.'

Heeft u veel reacties op uw boek gehad?

'Ik heb heel veel reacties gekregen na de presentatie van het boek. Dat waren vooral veel positieve reacties. Veel mensen willen met me praten over mijn ideeën op het gebied van warmte- en koude-integratie en het milieu. Maar wat ik heel jammer vind is dat de discussie over het meest kritische stuk in het boek, over de

elektriciteitsvoorziening, gemeden wordt. Het valt me tegen dat niemand een tegengeluid laat horen. Niemand heeft ook de argumenten ontkracht die ik heb aangedragen. Er is veel aandacht geweest van de vakpers. Maar in de algemene media spelen de zaken die ik in mijn boek beschrijf niet zo. Daar is de materie misschien ook wel te lastig voor. Ik wil daarom nu de inhoud van het boek ook kort en krachtig voor een groot publiek op papier zetten. Want er is toch veel behoefte aan objectieve informatie.'

Pikt de politiek de boodschap uit uw boek goed op?

'Een aantal politici is echt geïnteresseerd in de problematiek. Ze lezen het boek. Maar het probleem is dat er te weinig mensen met technische kennis over de hele keten zijn om hierover een goed beeld te hebben. Beleidsmakers hebben te weinig kennis van het totale systeem. Dat speelt sowieso op energiegebied. Er is op het moment veel meer aandacht voor juridische en organisatorische zaken dan voor de techniek. Dat is jammer. Er zou meer waardering moeten zijn voor technische kennis.'

Hoe reëel is het dat uw ideeën ook in de praktijk kunnen worden gebracht?

'Ik denk dat de hoofdlijnen van het plan vrij snel kunnen worden doorgevoerd. Het is nu vooral belangrijk dat de discussie op gang komt. Ik heb het nu in Nederland aan de orde gesteld. Er gaan steeds meer stemmen op die zeggen dat de vrije markt niet overal goed werkt. Op Europees niveau is commissaris Neelie Kroes echter nogal kortzichtig. Zij wil alles aan de markt overlaten, en waakt daar streng over. Dat staat in contrast met de Nederlandse minister van VROM, Jacqueline Cramer. Zij ziet de noodzaak van meer centrale aansturing en ook het ministerie van EZ lijkt het alleenrecht van de markt los te laten. Stap één is het bekijken van de hele energieketen. Ik denk dat het er sowieso, door de praktijk gedwongen naar toe gaat dat er meer wordt gereguleerd.' ■